

УДК 373.5.016:94:304(477.83)''1944''
DOI: 10.24919/2312-2595.7/49.234430

Світлана БІЛА

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (bilasvitlana24@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9506-2789>

Ірина ЛОЗИНСЬКА

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (loz.iryna@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9128-0209>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/AAS-1916-2020>

Лілія ВОВК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (vovk.lilia.90@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Біла, С., Лозинська, І., & Вовк, Л. (2021). Теоретико-методичні засади вивчення історії повсякдення Дрогобиччини (1944–1953 рр.) у старшій школі. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 7/49, 13–53. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.7/49.234430>.

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ
ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННЯ ДРОГОБИЧЧИНИ
(1944–1953 рр.) У СТАРШІЙ ШКОЛІ**

Анотація. Мета дослідження розгляд ефективних форм, засобів і методичних прийомів вивчення історії повсякдення Дро-

© Світлана Біла, Ірина Лозинська, Лілія Вовк, 2021

ISSN 2312-2595 (Print) ISSN 2664-3715 (Online)

гобиччини у 30–50-і рр. ХХ ст. **Методологія дослідження** базується на загальнонаукових методах (аналізу, синтезу, верифікації та узагальнення), а також на методологічних підходах мікроісторії, зокрема методі усної історії. **Наукова новизна** полягає у тому, що вперше висвітлено теоретико-методичні засади вивчення історії повсякдення післявоєнного Дрогобича у школі.

Висновки. Для вивчення історії повсякдення Дрогобиччини у 30–50-і рр. ХХ ст. необхідно під час практичних занять або роботи історико-краєзнавчого факультативу і гуртка організувати самостійну роботу учнів з писемними та візуальними джерелами. Найбільш доступні й водночас найбільш ефективні візуальні засоби для вивчення повсякденної історії регіону – фотографії. Провідними методами вивчення старшокласниками повсякденної історії є творчо-пошукові проекти та застосування методу усної історії. Саме спогади тогочасних мешканців Дрогобиччини відображають найбільш повно ментальну мікроісторію регіону, мрії, потреби, переживання, емоції, побут, традиції, особливості дозвілля та відпочинку пересічних людей. Учні, беручи інтерв'ю, мимовільно емпатійно переживають за родичів та знайомих, які жили у недалекому минулому.

Ключові слова: фотографії; метод усної історії; творчо-пошукові проекти; повсякдення.

Svitlana BILA

PhD (History), Associate Professor, Department of World History and Special Historical Disciplines, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (bilasvitlana24@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9506-2789>

Iryna LOZYNSKA

PhD (History), Associate Professor, Department of World History and Special Historical Disciplines, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (loz.iryna@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9128-0209>

ResearcherID: <https://www.researcherid.com/rid/AAS-1916-2020>

Lilija VOVK

PhD (Pedagogy), Associate Profesor, Department of General Pedagogy and Preschool Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (vovk.lilija.90@gmail.com)

To cite this article: Bila, S., Lozynska, I., & Vovk, L. (2021). Teoretyko-metodychni zasady vyvchennia istorii povsiakdennia Drohobychchyny (1944–1953 rr.) u starshii shkoli [Theoretical and methodological foundations of studying history of everyday life in Drohobych region (1944–1953) in senior high school]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 7/49, 13–53. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.7/49.234430> [in Ukrainian].

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF STUDYING HISTORY OF EVERYDAY LIFE IN DROHOBYCH REGION (1944–1953) IN SENIOR HIGH SCHOOL

Summary. *The purpose of the study is to consider effective forms, tools, and methods of studying history of the everyday life in Drohobych region in 1930's – 50's. The research methodology is based on general scientific methods (analysis, synthesis, verification, and generalization), as well as on methodological approaches to micro-history, in particular, the method of oral history. The scientific novelty is the theoretical methodical basis of the study of the everyday life history of post-war Drohobych in the senior school. Conclusions.* It is necessary to study the history of everyday life in Drohobych in 1930's – 50's during practical classes or the work of the local history optional classes, to organize independent work of students with written and visual sources. The photographs are the most accessible and at the same time the most effective visual aids for studying the daily history of the region. The leading methods of the everyday history study of high school students are creative research projects and application of the oral history method. It is the memories of the inhabitants of Drohobych that reflect the most complete mental micro-history of the region, dreams, needs, experiences, emotions, life, traditions, features of leisure, and recreation of common people. When

interviewing the students involuntarily co-experience with the relatives and acquaintances which lived in the recent past.

Key words: *photographs; oral history method; creative research projects; everyday life.*

Постановка проблеми. Саме історія повсякдення повинна стати пріоритетною при вивченні новітньої доби. Вивчення її у закладах середньої освіти забезпечує реалізацію принципів антропоцентризму й аксіологізму (Удод, 1999; Пометун, 2002). Адже повсякденна історія – це історія не полководців, нобелівських лауреатів, визначних політиків, а простих пересічних людей. При вивченні новітньої історії України та історії Дрогобиччини через призму повсякденного життя можна уникнути спрощених уявлень про складні соціо-культурні процеси на Прикарпатті у 30–50-х рр. ХХ ст. При самостійному дослідженні історії повсякденності Дрогобицького регіону старшокласники мають змогу ознайомитися з тогочасними традиціями, побутовими умовами життя, ставленнями людей до проблем побутового характеру, їхніми скаргами та способами їх вирішення, особливостями навчання дітей, працевлаштування дорослих, укладання шлюбів, відзначення свят, влаштування відпочинку та подорожей, способами комунікації та шляхами усунення труднощів. Відтак у них формуються особистісні ставлення до життя людей у ці складні періоди української історії. Позитивна мотивація до вивчення повсякденної історії забезпечується і тим, що учні мають змогу ознайомитися безпосередньо із життям своєї родини у недалекому минулому.

Метою дослідження є розгляд ефективних форм, засобів і методичних прийомів вивчення історії повсякдення Дрогобиччини у 30–50-і рр. ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Попри мегапопулярність окресленої проблематики у сучасному українському та зарубіжному науковому дискурсі (Удод, 2010а) лише окремі теоретико-методичні аспекти вивчення історії повсякдення у закладах середньої освіти знайшли відображення у працях дидактів (Удод, 2010б). Водночас О. Удод зауважив, що освітнє середовище ще з середини 90-х рр. ХХ ст. розпочало впроваджувати модерні проекти «Повсякденне життя моєї сім'ї на тлі історичної епохи», «Історія міграцій», «Історія епохи очима людини» (Удод, 2010а).

У 2005 р. К. Баханов детально охарактеризував теоретико-методичні підстави оновлення змісту шкільної історичної освіти у напрямі вивчення соціальної історії та історії повсякдення (Баханов, 2005). І. Акіншева акцентує, що у сучасній європейській освіті та європейських шкільних підручниках «історія знизу», тобто соціальна історія та історія повсякдення, займає чільне місце (Акіншева, 2004а, 2004b, 2009). Вчена наголошує на об'єктивній необхідності вивчення історії повсякдення в українських закладах освіти (Акіншева, 2003, 2004а, 2004b, 2005b). Дидакт підкреслює, що при вивченні історії повсякдення слід застосовувати індивідуальні та групові форми самостійної роботи школярів, метод усної історії, аналізувати аудіо- і відеозаписи, художні фільми тощо (Акіншева, 2005а).

О. Удод відзначив, що «акцентування історичної науки, а особливо історичної освіти, на історії повсякденності зможе радикально змінити світоглядні орієнтири. Вчені, а також ті, що вивчають історію, будуть зосереджені на потребах людини, громадського суспільства, а не держави й економіки. Це справді гуманістична позиція, що відповідає всій особистісно розвивальній системі освіти, яка вибудовується сьогодні в Україні» (Удод, 2010b, с. 19). На переконання вченого, розгляд повсякденної історії на заняттях з історії формує у старшокласників позитивну мотивацію до навчання, оскільки вони стають активними учасниками самостійного здобування інформації (Удод, 2010а, с. 20). Важливими засобами вивчення історії повсякдення, на думку науковця, є усні джерела (фольклорні матеріали, анекдоти, спогади), а також письмові, етнографічні, візуальні (Удод, 2010а, с. 22–23). Виокремив О. Удод найбільш актуальні та досліджені аспекти повсякденності: «матеріальні структури (житло, одяг, харчування); соціально-культурний простір буденності (дозвілля, відпочинок, святкові звичаї); питання девіантної поведінки і аномалій суспільного життя. Виробнича повсякденність найкраще розроблена на прикладі історії робітничого класу, натомість у селянській повсякденності найбільш детально розроблені побутові і ментально світоглядні складові повсякдення» (Удод, 2010а, с. 21).

Важливість інструментаріїв усної історії підкреслила О. Коляструк. Вона обґрунтувала доцільність застосування при вивченні історії повсякдення таких видів джерел: «офіційні історичні до-

кументи; джерела особового походження (епістолярії, мемуари, біографії, щоденники тощо); періодична преса; художня література та історична публіцистика; візуальна документалістика (кінострічки, світлини, листівки, афіші, плакати та інші поліграфічні носії); усні свідчення (інтерв'ю, опитування, чутки, анекдоти, бувальщини)» (Коляструк, 2010, с. 57). Серед візуальних джерел вчена виокремлює фотографії, і, аналізуючи їх, радить застосовувати два етапи: первинний опис та детальну інтерпретацію (Коляструк, 2010, с. 67). Цінними є зауваги О. Коляструк, про те, що дослідники повсякдення повинні досліджувати не тільки побут тогочасних людей, але і їхній внутрішній світ, зокрема, переживання, мрії, пристрасті, ментальні стереотипи (Коляструк, 2011, с. 11, 20). Підходи до вивчення історії повсякдення українського соціуму мають бути міждисциплінарні, поєднувати наукові засади мікро- та макрорівнів досліджень (Коляструк, 2011, с. 8–20).

На думку В. Береки, вивчення особливостей повсякденної історії пересічних людей сприяє розумінню школярами не лише ролі революцій та протистоянь, але і еволюційних чинників розвитку української спільноти. При розгляді історії повсякдення акцент переміщується з політичних аспектів на соціокультурні (Берека, 2017, с. 137). Дослідник наголошує, що в історичній науці на сьогодні склалися два підходи до розуміння й вивчення історії повсякденності: «1) реконструкція ментального макроконтексту епізодів історії; 2) реалізація прийомів мікроісторичного аналізу. Значущість мікроісторичного підходу в дослідженні повсякденності визначається тим, що він дозволив узяти до уваги безліч окремих людських доль. Історія повсякденності стала реконструкцією життя звичайних людей» (Берека, 2017, с. 136).

На важливості залучення фотографій для вивчення побуту, одягу, умов праці, особливостей святкування, дозвілля і відпочинку радянських людей акцентує у своїх дослідженнях Я. Красилюк (Красилюк, 2015).

Виклад основного матеріалу. У сучасних шкільних програмах історія повсякденності 30–50-х рр. ХХ ст. є невід'ємною частиною новітньої історії України у 10–11-х класах. Однак слід зауважити, що аналізувати проблеми повсякденного життя

українців Східної Галичини зазначеного періоду учні мають на практичних заняттях або виконуючи дослідницько-пошукові проєкти. Наприклад, «Повсякденне життя населення в УСРР / УРСР та в українських регіонах у складі Польщі, Чехословаччини, Румунії в міжвоєнний період: спільне та відмінне»; «Волею українського народу...» (дослідження документів та матеріалів усної історії про війну); «Війна в пам'ятниках рідного краю (краєзнавча експедиція)»; «Війна пішла, а горе залишилось...»: повсякденне життя повоєнних років» («Навчальні програми», б.р.). Відповідно, у підручниках з історії України В. Власова (навіть профільного рівня) учням пропонуються на практичних заняттях проаналізувати фотографії про повсякдення окресленої доби, опрацювати писемні історичні джерела та відповіді на низку запитань щодо матеріально-побутових побутових умов життя селянства, міщан, робітників, партійних та радянських функціонерів і впливу більшовицької пропаганди на повсякдення радянських дітей. Старшокласникам пропонується також пригадати спогади родичів про повсякдення означеного періоду та виокремити 5–6 фактів з історії повсякдення цієї доби, які вразили їх найбільше. Слід відзначити, що повсякденна історія західноукраїнських земель окресленого періоду на практичних заняттях за вказаними підручниками не розглядається (Власов & Кульчицький, 2018, с. 217–224; Власов & Кульчицький, 2019, с. 61–68). У підручнику О. Гісема для 11-го класу практичне заняття, присвячене історії повсякдення повоєнних років школярі виконують за допомогою електронних матеріалів (Гісем & Мартинюк, 2019, с. 45). Окрім традиційних завдань з історичними джерелами (переважно спогадами) та науковою літературою про повсякденне життя українського соціуму у повоєнні роки, школярам пропонується виконати і творчі завдання: підготувати презентацію, фотоальбом, провести інтерв'ю з очевидцем. Характерно, що у підручнику подані і коротенькі рекомендації для проведення учнями інтерв'ю (Гісем & Мартинюк, 2019, с. 285).

З метою розгляду повсякденного життя Дрогобиччини у 30–50-і рр. XX ст. можна організовувати окремі практичні заняття у 10-х і 11-х класах, присвяченні рідному краю. На них учням доцільно пропонувати детально проаналізувати фотографії, присвячені повсякденній історії, позаяк саме вони є най-

більш доступним і яскравим джерелом для вивчення старшокласниками повсякдення окресленого періоду (Красилюк, 2015, с. 87–94). Наприклад, в 11-му класі учням можна запропонувати для порівняльного аналізу кілька світлин, які відображають різноманітні сторони дрогобицьких міщан, зокрема традиції, побутово-житлові умови, особливості праці, навчання, дозвілля та відпочинку, характерні риси одягу, інтер'єру тощо (взяті із сімейних альбомів родин Будз-Трапових та родини Єрмоленків) (Додаток 1, Додаток 2). Після детального розгляду фотографій учні можуть відповісти на такі запитання: які зміни відбулися в одязі дрогобицьких міщан у радянський період, у порівнянні з міжвоєнним? Які можна простежити нові тенденції у побуті міщан Дрогобича? Який зовнішній вигляд різних соціальних груп? Які факти підтверджують насадження нової комуністичної ідеології? Які деталі на світлинах свідчать про намагання дрогобичан зберегти традиції та релігійну обрядовість? Які особливості дозвілля та відпочинку? Детальний опис та інтерпретація, згідно з алгоритмами, розробленими методистами, допоможуть учням з'ясувати, які світлини є постановочними, а які відображають глибинні переживання, мрії дрогобичан (Мокрогуз, 2004; Комаров, 2006). Учням можна запропонувати виконати творчо-пошукові проєктні завдання «Фотографії з родинного альбому, що відображають повсякдення Дрогобиччини у 30–50-і рр. XX ст.». Важливо, щоб учні ідентифікували своїх родичів. Після представлення світлин школярами, можна вибрати (з дозволу їхніх батьків) найяскравіші та найцінніші для вивчення повсякдення і опублікувати їх у краєзнавчих збірниках, соціальних мережах тощо. Більші можливості для застосування проєктних технологій для вивчення історії повсякдення за допомогою візуальних джерел є під час функціонування історико-краєзнавчого гуртка або факультативу.

Важливими засобами для вивчення повсякдення слугують писемні джерела. На практичних заняттях в 11-му класі або під час роботи краєзнавчого факультативу школярам пропонуються опрацювати певні фрагменти спогадів, наукові праці, присвячені окремим аспектам повсякденної історії Дрогобиччини вказаного періоду (Попп, 2006, 2014а, 2014б, 2015; Біла & Попп, 2009; Гром, 2019а, 2019б; Вурловська, 2017а, 2017б; Шляхтич, 2011;

Дімаров, 2017). Після опрацювання цих історичних джерел учням можна запропонувати виконати такі завдання: порівняйте матеріально-побутові умови життя робітників, селян, службовців, інтелігенції, партійної номенклатури і дайте відповіді на запитання: чи змінилися умови життя селян (міщан) у порівнянні з 30 рр. XX ст. і як саме? Чи були задоволені різні соціальні категорії та різні етнічні групи матеріальним становищем, умовами проживання, медичним обслуговуванням, забезпеченням житлом? Як вирішувалася житлова проблема? Чим найбільше відрізнялося повсякдення мешканців міста і села? Які переживання, мрії, прагнення були характерними для тогочасних людей? У яких сферах життя пересічних людей найбільше відчувався натиск комуністичної пропаганди та репресивної системи тоталітарного радянського режиму? Як проводили тогочасні мешканці Дрогобиччини вільний час? Як часто могли відвідувати театр та кіно? Які суспільні настрої панували на Дрогобиччині? Доцільно також запропонувати учням заповнити таку таблицю:

Побутове обслуговування	Селяни	Робітники	Інтелігенція та службовці	Партійні функціонери
Санітарно-гігієнічні умови				
Забезпечення харчами, оплата праці				
Можливості дозвілля				

З метою узагальнення та систематизації інформації про історію повсякдення Дрогобиччини доцільним буде залучати старшокласників до реалізації інформаційних проєктів: підготувати добірку статей з місцевої преси з окресленої проблематики. Учням з високим рівнем навчальних досягнень можна запропонувати виконати творчо-дослідницький проєкт «Повсякдення міжвоєнного та післявоєнного Дрогобича у художніх творах. Втрачена «Атлантида». У цьому контексті важливо, щоб вони

передовсім опрацювали оповідання Бруно Шульца та Анжея Хцюка (Шульц, 2012; Хцюк, 2011; Чорнобривець, 1950).

Проте, на нашу думку, найбільш важливими засобами вивчення повсякденної історії є усні джерела (Коляструк, 2010, с. 57), отримані учнями на основі інтерв'ю з очевидцями подій, записані ними анекдоти, легенди, бувальщини того часу. Водночас дослідники акцентують, що усні свідчення є не завжди об'єктивними і потребують вивірення в інших джерелах інформації (Гром, 2019b, с. 13). На наш погляд, саме усні свідчення найбільш оптимально дозволяють «заглянути» у внутрішній світ людини, глибше дослідити її емоції та почуття.

У науковій літературі подані методичні рекомендації застосування методу усної історії для вивчення повсякдення та різноманітні класифікації можливих інтерв'ю з очевидцями подій (Пастушенко, 2019, с. 4–11; Мережинська & Лихота, 2019). На нашу думку, найоптимальніше для застосування старшокласниками є наративне (вільне) інтерв'ю (Пастушенко, 2019, с. 7). Саме вільне, у поєднанні з фокусованим, інтерв'ю дало нам змогу довідатися про деякі аспекти повсякденного життя післявоєнного Дрогобича на основі спогадів Надії Логин (корінної мешканки Дрогобича, 1945 р. н.) («Спогади Логин Надії», 2021). Зокрема, на основі спогадів та переповідання родинних бувальщин і легенд Надії Василівни можна довідатися, що найважчі часи, пов'язані з продуктами харчування, родина пережила задовго до її народження, зокрема у 1941 р. Саме тоді її мати Марія Трапова (у дівицтві Будз) вивезла до Перемишля усі цінні особисті речі, обмінюючи їх на продукти. Під час війни, і в післявоєнні роки єдиним у родині з чотирьох осіб, хто працював, був батько Василь Траповий – столяр на цегельному заводі. Мати була домогосподаркою, займалася вирощуванням городини, доглядала за домашньою худобою та птицею. У 1941 р. батько був мобілізований до Червоної армії, але майже відразу ж потрапив у полон до німців. Приблизно через місяць він повернувся до Дрогобича, втікши з полону. Післявоєнні роки не були простими, адже в цей час родина зводила власне житло на вулиці Зарічній (колишня німецька колонія Корост), оскільки батько відмовився зайняти сусідній будинок бездітної родини етнічних німців Шнайдерів, котра виїхала до Німеччини у 1944 р. (не-

зважаючи на те, що попередній господар передав йому ключі). Характерно, що у роки війни родина проживала у цьому будинку як квартиранти. Взагалі у перші повоєнні роки батьки були перейняті постійним страхом – бути вивезеними до Сибіру. Адже знали, що таке можливе через доноси сусідів і таємну співпрацю з ОУНівським підпіллям. В один рік навіть віддали будівельні матеріали для будинку родичам, готуючись до депортації. Однак у родині збереглася легенда, що від репресій врятувалися завдяки тому, що їх «справу» відкладав на «низ» якийсь невідомий «уповноважений», знайомий батька. Почасти сім'ї Трапових матеріально допомагали родичі, зокрема брат матері Михайло Будз, котрий працював майстром на нафтопереробному заводі і мав доволі високу заробітну платню. Продуктами допомагав і чоловік маминої сестри Онуфрій Яцків, котрий працював на місцевій пекарні. Яскравими спогадами дитинства Надії Логин був щонедільний піший похід до церкви Святої Трійці та прийняття першого Святого причастя. Особливо Надія любила відвідувати церкву після Великодня на так звані «маївки», коли храм прикрашався білими ліліями. На Великдень підлітки брали участь у заборонених радянським режимом забавах-гаївках. Улюбленою грою дітей була «Подоляночка». Після недільного походу до церкви Марія Будз з донькою та родичами могли завітати до тогочасних буфетів у центрі міста, щоб поласувати, наприклад, смачними раками. (Один з буфетів був навпроти костелу). Водночас, як пригадує Надія Василівна, на великі релігійні свята, велика родина Будз-Трапових (інколи і 20 осіб) збиралася для святкових застіль. Улюбленими смаколиками тогочасної малечі були *бульбяники, росіл з курки, книдлі і плячки з маком та сиром*. Інколи мати разом з родичами мандрували до сусідніх курортних міст Трускавця та Моршина, в яких відпочивали друзі або знайомі. Найулюбленішими мандрівками малої Надії та її брата Даниїла були поїздки до батькових родичів у сусіднє село Болахівці або до маминої сестри до сусідніх Мельників. Однак під час одного гостювання у Болахівцях дівчину змусили пасти кіз, і вона втекла звідтам, а мандрівки вже не були такими частими («Спогади Логин Надії», 2021).

До школи № 2 (розміщувалася тоді у приміщенні середньої школи № 3) учні теж ходили пішки, незважаючи на вкрай погану

дорогу на вулиці Спортивній. Надія Логин відзначає і потужний вплив комуністичної пропаганди на тогочасних педагогів та школярів і згадує, як учні та вчителі плакали, коли дізнались, що помер Й. Сталін. Піонерські галстуки були обов'язкові для носіння не тільки у школі, але і у літніх таборах. Водночас до *визволителів* у тогочасних дітей було двояке ставлення: з одного боку, певний острах, а з іншого, певний скептицизм. Наприклад, діти з охотою переповідали анекдоти, що дружини радянських офіцерів ходять до театру у *комбінаціях*, а не у вечірніх платтях, а для кип'ятіння молока використовують емальовані нічні горщики («Спогади Логин Надії», 2021). Натомість корінні мешканці Дрогобича завжди співчували бідним родинам лемків, які активно вселялись у звільнені поляками старі будинки на вулицях Зарічній та Спортивній під час переселенських акцій (як підтвердження повсякденної історії, відображеної в усних спогадах Надії Логин цих складних повоєнних років, є фотографії з сімейних альбомів родини Будз-Трапових) (Додаток 1).

Метод усної історії сприяє отриманню інформації і про повсякдення людей, які переселилися у післявоєнний Дрогобич зі східних та південних районів УРСР у зв'язку з голодом 1947–1948 рр. Порівняльний аналіз спогадів некорінних мешканців дає змогу побачити післявоєнне повсякдення Дрогобича у різноманітті, значно детальніше і глибше проаналізувати особливості традицій та ментальностей галичан і східняків. Показовими є спогади Степана Єрмоленка (1930 р. н.), котрий у 1947 р. разом з родиною переселився до Дрогобича із південної Бессарабії («Спогади Єрмоленка Степана», 2021). Подаємо фрагменти наративного біографічного інтерв'ю, що, на наш погляд, найяскравіше відображають усі складнощі, проблеми повсякденного життя новоприбулих людей у повоєнному Дрогобичі: «...Спочатку їздили в Кульчиці, там зупинялись у баби Баранецької, і у Волощу (у Івана Канюки). Всілякі речі, що у нас були, вимінювали на продукти: одягу, інвентар. Тато кожух свій продав, я свою *гармошку* німецьку «Хохнер»... Один раз приїхали, виміняли на *картошку*, квасолю, крупу, ще якийсь продукти... А як вже не було, що обмінювати, зібрали всю сім'ю і у 1947 році приїхали в Дрогобич. Хату закрили на замок, та й покинули.

Дрогобич під час війни майже не постраждав, його не розбомбили так, інші міста, як Тернопіль, наприклад, центр якого був знищений. В Дрогобичі тільки ж/д вокзал був зруйнований. Їхали ми товарняком до Львова, зі Львова до Самбора, з Самбора до Дрогобича. Ціла сім'я: тато, мама, Міша, я, Ганя, Женя, Діма. Десь тиждень їхали.

Тато пішов працювати робочим в *домоуправління*, мама – в *парикмахерську* прибиральницею, сестри – у няньки. Брат Міша влаштувався в «Книготорг» шофером, у нього на той час вже були *права*.

На початках нашого проживання в Дрогобичі ми мали квартиру *рядом* з базаром по вул. Ковальській. Я з села привозив яблука, мама їх пекла, а я на підносі по базару носив і продавав вже печені яблука *по рублю за штуку*. Так заробляли... А потім я в «Хімтруд» по вул. Стрийській влаштувався на роботу. Там варив крем для взуття, у мене норма була 500 коробочок на день. Мені видавали озокерит, технічний вазелін, сажу, скипидар, ще щось, я то варив у великому казані і розливав у коробочки, вирізав наклейки, наклеював і в кінці дня здавав. Цей крем відправляли в магазин на продаж...

З майбутньою дружиною (Євдокія родом з Харківщини) ми познайомились 2 травня 1948 р. на Пасху у парку відпочинку по вул. Трускавецькій. Літом там музика грала, танці, танцплощадка там була. І вони з *дівчонками* там бігали, і ми з хлопцями – я, Федя Кулик, його брат Сава, ще інші хлопці – теж туди приходили. Так познайомились і стали зустрічатись. Їй на той час було 16, а мені 18 років... А потім у 1950 р. у нас дочка народилася.

В Дрогобичі ми квартиру отримали на вул. Ковальській. Мабуть, дали з *домоуправління*, бо тато *встроївся* там працювати. Там була одна кімната, а вхід з вулиці. А потім помінялися на квартиру по вул. Комсомольській (тепер вул. Данила Галицького). Будинок був двоповерховий, а ми жили в *полупідвалі*. Там квартира вже була більша і пару грядок у дворі. Кімната була одна, але достатньо велика, в ній певний час жило 11 *душ* (нас семеро, моя дружина Дуся, ще мамина сестра Клава з сином приїхали, і Наташа народилась). Ліжка стояли кругом по під стінками, а наше, полуторне, посередині, бо вже не було, де по-

ложити. А люлька *Наталкіна* стояла коло *бабушкіного* ліжка. Тато влаштувався сторожем в магазин, тому він на ніч ішов на роботу, а вдень, коли нас не було, тоді він відпочивав. В цій же кімнаті в куті була плита, на якій готували і нею ж обігрівали» («Спогади Єрмоленка Степана», 2021).

Візуальним відображенням найважливіших подій після-воєнного повсякдення родини Єрмоленків є світлини із сімейного фотоальбому (Додаток 2).

Після проведення школярами інтерв'ювання своїх старших родичів та знайомих доцільно провести конференцію «Усна історія як важливе джерело вивчення повсякдення рідного краю», під час якої учні мають змогу представити зібрані свідчення і спогади. Ці матеріали після певного опрацювання в майбутньому можуть бути опубліковані у краєзнавчих виданнях. З метою організації дискусійного обговорення наведених вище спогадів можна запропонувати школярам переглянути і фрагменти документальних фільмів про тогочасну Дрогобиччину.

Доцільно також влаштувати конкурс дослідницьких і творчих проєктів школярів «Життя моєї родини у спогадах її представників», «Найцікавіша сімейна легенда», «Типові анекдоти, приказки, пісеньки, присвяченні повоєнному сьогоднішню».

Важливими джерелами для вивчення повсякдення Дрогобиччини у 30–50-і рр. ХХ ст. є етнографічні. Під час організації історико-краєзнавчих гуртків та краєзнавчих факультативів можна давати школярам проєктно-пошукові завдання та організувати своєрідні етнографічні експедиції з метою відшукання тогочасних предметів побуту (наприклад, домашній посуд, сувенірні речі, знаряддя праці, музичні пристрої, фотоапарати тощо), тогочасних елементів одягу й аксесуарів (вишиті сорочки, краватки, капелюшки, сумочки). За згодою батьків учні можуть принести до школи віднайдені речі, з метою формування експозиції у місцевому етнографічному музеї. Відносно «старі» речі будуть слугувати найкращим відображенням повсякденної історії. Звісно, обов'язковими для вивчення повсякдення вказаного періоду є екскурсії до місцевих краєзнавчих музеїв Дрогобича, Трускавця, Самбора, шкільних музеїв Уличного, Доброгостова, Дорожева та інших сіл, які наповнені матеріалами для вивчення повсякдення.

При організації позакласної роботи доцільно організовувати в освітніх закладах також смакові фестивалі «Традиційна дрогобицька кухня середини ХХ ст.» (із залученням бабусь та інших представників родин) або фестивалі «Мода дрогобичан міжвоєнних і післявоєнних років» на основі віднайдених старих фотографій та одягу.

Висновки. Отже, для вивчення історії повсякдення Дрогобиччини у 30–50-і рр. ХХ ст. необхідно під час практичних занять або роботи історико-краєзнавчого факультативу і гуртка організовувати самостійну роботу учнів з писемними та візуальними джерелами. Найбільш доступними і водночас найбільш ефективними візуальними засобами для вивчення повсякденної історії регіону виступають фотографії. Провідними методами вивчення старшокласниками повсякденної історії є творчо-пошукові проєкти та застосування методу усної історії. Саме спогади тогочасних мешканців Дрогобиччини найбільш повно відображають ментальну мікроісторію регіону, мрії, потреби, переживання, емоції, побут, традиції, особливості дозвілля та відпочинку пересічних людей. Учні, беручи інтерв'ю, мимовільно емпатійно переживають за родичів та знайомих, які жили у недалекому минулому.

Перспективними напрямками у вивченні повсякдення Дрогобиччини є обмін досвідом науковців, педагогів та учнів різних закладів середньої освіти на спільних семінарах і науково-практичних конференціях, видання спільних наукових розвідок. Необхідно розробляти теоретико-методичні засади вивчення повсякдення Дрогобиччини інших періодів.

Джерела та література

- Акіншева, І.** (2003). Історія повсякденності як складова соціальної історії і новий підхід до вивчення історії в школі. *Актуальні проблеми трансформації соціогуманітарної освіти* (с. 66–68). Кам'янець-Подільський.
- Акіншева, І.** (2004а). Вивчення соціальної історії в школах європейських країн. *Рідна школа*, 9, 71–73.
- Акіншева, І.** (2004б). Пріоритети вивчення соціальної історії в сучасних шкільних програмах. *Політническая среда: культура, политика, образование. Серия «Социальные науки»*: материалы

- международного семинара (Вып. V, с. 375–382). Луганск – Цюрих – Женева.
- Акіншева, І.** (2005a). Методи викладання соціальної історії в європейських школах. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*, 1, 159–162.
- Акіншева, І.** (2005b). Основні аспекти розглядання соціальної історії в історичній освіті. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*, 11, 195–203.
- Акіншева, І.** (2009). Інноваційні тенденції розвитку сучасних європейських підручників із соціальної історії. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*, 43, 30–39.
- Баханов, К.О.** (2005). *Оновлення змісту сучасної шкільної історичної освіти*. Донецьк: Юго-Восток.
- Берека, В.** (2017). Новітні підходи в методології та методиці викладання історії в Україні. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія* (с. 134–139).
- Біла, С., & Попп, Р.** (2009). Дрогобич за радянських часів (1944–1980-ті рр.). *Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку XXI ст.)* (с. 211–228). Дрогобич: Коло.
- Власов, В.С., & Кульчицький, С.В.** (2018). *Історія України (профільний рівень): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ: Літера ЛТД.
- Власов, В.С., & Кульчицький, С.В.** (2019). *Історія України (профільний рівень): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ: Літера ЛТД.
- Вурловська, М.** (2017a). Театр у повсякденному житті населення Дрогобиччини у перші повоєнні роки. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, спец. вип. 3, 337–344.
- Вурловська, М.** (2017b). Кіно у повсякденному житті мешканців Дрогобиччини у повоєнний період (1944–1958). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 40, 15–30.
- Гісем, О.В., & Мартинюк, О.О.** (2019). *Історія України (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Харків: Вид-во «Ранок».
- Гром, М.** (2019a). Єврейське населення Дрогобиччини: повоєнне життя і побут (1944–1958 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 1/43, 180–195.

- Гром, М.** (2019b). Усні свідчення як джерело вивчення повсякдення населення Дрогобиччини у повоєнний період. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи* (с. 13–14). Банська Бистриця – Баку – Ужгород – Херсон – Кривий Ріг: Посвіт.
- Дімаров, А.** (2017). *Прожити й розповісти* (Кн. 1–2). Взято з <https://osvita.ua/doc/files/news/686/68698/dimarov-anatoliy-andriyo vych-prozhyty-y-rozpovisty.pdf>.
- Коляструк, О.** (2008a). *Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти*. Харків: Курсор.
- Коляструк, О.** (2010). Джерела з історії повсякденності. *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)* (Кн. 1 (1–2), с. 57–95). Київ: Інститут історії України НАН України.
- Коляструк, О.** (2011). Методологія історії повсякдення. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер.: Історія*, 982 (44), 8–21. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKHS_2011_982_44_3.
- Коляструк, О.А.** (2008b). Використання візуальних джерел у відтворенні повсякденності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*, 21, 50–53. Взято з http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvu/Ist/2008_21/028.htm.
- Комаров, Ю.** (2006). Мить, зупинись! Ти – історична! (з досвіду використання фотоматеріалів на уроках історії). *Історія в школах України*, 4, 15–19.
- Красилюк, Я.** (2015). Фотографії як важливе джерело у відтворенні радянської повсякденності. *Історія радянської повсякденності: на перехресті джерел*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-теорет. семінару, м. Вінниця, 14–15 травня 2015 р. (с. 87–94).
- Марусик, Т.** (2002). *Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40–50-ті рр.)*. Чернівці: Рута.
- Мережинська, О., & Лихота, С.** (Упоряд.). (2019). *Усна історія: проблеми та перспективи використання нарративних джерел в історичних наукових дослідженнях*: збірник матеріалів семінару методистів, керівників наукових відділень суспільно-гуманітарного профілю МАН України (м. Київ, 15 травня 2019 року). Київ.
- Мокрогуз, О.** (2004). Навчити «прочитувати» фотографії (з досвіду інтерпретації візуальних архівних матеріалів у шкільному курсі історії). *Історія в школах України*, 8, 27–31.

- Навчальні програми для 5–9, 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (новий стандарт). (б.р.). *Освіта.ua* (с. 10, 12, 22). Взято з <http://osvita.ua/school/program/>
- Пастушенко, Т.** (2019). Усна історія як науковий напрямок та методика використання в навчальному процесі. *Усна історія: проблеми та перспективи використання нарративних джерел в історичних наукових дослідженнях*: збірник матеріалів семінару методистів, керівників наукових відділень суспільно-гуманітарного профілю МАН України (м. Київ, 15 травня 2019 року) (с. 4–11). Київ.
- Пометун, О.** (2002). Навчання історії без пристрастей і пересудів. *Історія в школах України*, 4, 7–8.
- Попп, Р.** (2006). Місто Дрогобич у перші повоєнні роки. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, X, 458–467. Дрогобич: Коло.
- Попп, Р.** (2014а). Повсякдення інтелігенції Львова 1944–1953 рр. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, XVI, 384–395. Дрогобич: Коло.
- Попп, Р.** (2014б). Номенклатура Дрогобицької області у перші повоєнні роки (1944–1950). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, XVII–XVIII, 349–357. Дрогобич: Коло.
- Попп, Р.** (2015). Ідеологічний вплив на населення Дрогобицької області (1944–1945 рр.). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, спецвипуск II, 227–235.
- Спогади Єрмоленка Степана, записала Ірина Негура 1.04.2021 р. у Дрогобичі. (2021). *Приватний архів Ірини Негури у м. Дрогобич*.
- Спогади Логин Надії, записала Світлана Біла 1.04.2021 р. у Дрогобичі. (2021). *Приватний архів Світлани Білої у м. Дрогобич*.
- Удод, О.** (1999). Аксиологічний (ціннісний) підхід у викладанні історії. *Історія в школах України*, 3, 27–30.
- Удод, О.** (2010а). Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії. *Історія повсякденності: теорія та практика*: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14–15 трав. 2010 р. (с. 19–23). Переяслав-Хмельницький.
- Удод, О.** (2010б). Історія повсякденності: питання методології та історіографії. *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)* (Кн. 1 (1–2), с. 17–39). Київ: Інститут історії України НАН України. (Серія «3 історії повсякденного життя в Україні», т. II).
- Хцюк, А.** (2011). *Атлантида. Місяцева земля*. Київ: Критика.
- Чорнобривець, С.** (1950). *Визволена земля*. Київ: Рад. Україна.
- Шляхтич, Р.** (2011). Повсякдення західноукраїнської інтелігенції повоєнного часу в умовах боротьби радянської влади з українським визвольним рухом. *Інтелігенція і влада*, 23, 133–142.

Шульц, Б. (2012). *Цианомонові крамниці та всі інші оповідання*. Київ: «А-ба-ба-га-ла-ма-га».

References

- Akinsheva, I.** (2003). Istoriiia povsiakdennosti yak skladova sotsialnoi istorii i novyi pidkhdid do vyvchennia istorii v shkoli [The history of everyday life as a component of social history and a new approach to the study of history in school]. *Aktualni problemy transformatsii sotsiohumanitarnoi osvity – Current problems of transformation of socio-humanitarian education* (pp. 66–68). Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian].
- Akinsheva, I.** (2004a). Vyvchennia sotsialnoi istorii v shkolakh yevropeiskykh krain [Study of social history in schools of European countries]. *Ridna shkola – Native school*, 9, 71–73 [in Ukrainian].
- Akinsheva, I.** (2004b). Priorytety vyvchennia sotsialnoi istorii v suchasnykh shkilnykh prohramakh [Priorities for studying social history in modern school curricula]. *Polietnicheskaya sreda: kultura, politika, obrazovanie. Seriya «Sotsialnye nauki»: materialy mezhdunarodnogo seminaru – Polyethnic environment: culture, politics, education. Social Sciences Series: Proceedings of an International Seminar* (Iss. V, pp. 375–382). Lugansk – Tsyurikh – Zheneva [in Ukrainian].
- Akinsheva, I.** (2005a). Metody vykladannia sotsialnoi istorii v yevropeiskykh shkolakh [Methods of teaching social history in European schools]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykoly Hoholia. Psykholoho-pedahohichni nauky – Scientific notes of Nizhyn State University named after Nikolai Gogol. Psychological and pedagogical sciences*, 1, 159–162 [in Ukrainian].
- Akinsheva, I.** (2005b). Osnovni aspekty rozghliadannia sotsialnoi istorii v istorychnii osviti [The main aspects of social history in historical education]. *Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly – Psychological and pedagogical problems of rural school*, 11, 195–203 [in Ukrainian].
- Akinsheva, I.** (2009). Innovatsiini tendentsii rozvytku suchasnykh yevropeiskykh pidruchnykiv iz sotsialnoi istorii [Innovative trends in the development of modern European textbooks on social history]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Pedagogical sciences*, 43, 30–39 [in Ukrainian].
- Bakhanov, K.O.** (2005). *Onovlennia zmistu suchasnoi shkilnoi istorychnoi osvity [Updating the content of modern school history education]*. Donetsk: Yuho-Vostok [in Ukrainian].

- Bereka, V.** (2017). Novitni pidkhydy v metodolohii ta metodytsi vykladannia istorii v Ukraini [The latest approaches in the methodology and methods of teaching history in Ukraine]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii – Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. Series: History* (pp. 134–139) [in Ukrainian].
- Bila, S., & Popp, R.** (2009). Drohobych za radianskykh chasiv (1944–1980-ti rr.) [Drohobych in Soviet times (1944–1980)]. *Narysy z istorii Drohobycha (vid naidavnishykh chasiv do pochatku XXI st.) – Essays on the history of Drohobych (from ancient times to the beginning of the XXI century)* (pp. 211–228). Drohobych: Kolo.
- Vlasov, V.S., & Kulchytskyi, S.V.** (2018). *Istoriia Ukrainy (profilnyi riven): pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [History of Ukraine (profile level): a textbook for the 10th grade of general secondary education]*. Kyiv: Litera LTD [in Ukrainian].
- Vlasov, V.S., & Kulchytskyi, S.V.** (2019). *Istoriia Ukrainy (profilnyi riven): pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [History of Ukraine (profile level): a textbook for the 11th grade of general secondary education]*. Kyiv: Litera LTD [in Ukrainian].
- Vurlovska, M.** (2017a). Teatr u povsiakdennomu zhytti naselennia Drohobychchyny u pershi povoienni roky [Theater in the everyday life of the population of Drohobych in the first postwar years]. *Drohobyskyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych local lore collection, special issue 3*, 337–344 [in Ukrainian].
- Vurlovska, M.** (2017b). Kino u povsiakdennomu zhytti meshkantsiv Drohobychchyny u povoienni period (1944–1958) [Cinema in the everyday life of the inhabitants of Drohobych in the postwar period (1944–1958)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 40, 15–30 [in Ukrainian].
- Hisem, O.V., & Martyniuk, O.O.** (2019). *Istoriia Ukrainy (riven standartu): pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [History of Ukraine (standard level): a textbook for the 11th grade of general secondary education]*. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok» [in Ukrainian].
- Hrom, M.** (2019a). Yevreiske naselennia Drohobychchyny: povoienne zhyttia i pobut (1944–1958 rr.) [The Jewish population of Drohobych region: post-war life and everyday life (1944–1958)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho der-*

zhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 1/43, 180–195 [in Ukrainian].

- Hrom, M.** (2019b). Usni svidchennia yak dzherelo vyvchennia povsiakdenntia naselennia Drohobychchyny u povoienni period [Oral evidence as a source of studying the everyday life of the population of Drohobych in the postwar period]. *Fundamentalni ta prykladni doslidzhennia: suchasni naukovo-praktychni rishennia i pidkhody. Mizhdystyplinarni perspektyvy – Basic and applied research: modern scientific and practical solutions and approaches. Interdisciplinary perspectives* (pp. 13–14). Banska Bystrytsia – Baku – Uzhhorod – Kherson – Kryvyi Rih: Posvit [in Ukrainian].
- Dimarov, A.** (2017). *Prozhyty i rozpovisty [Live and tell].* (Vols. 1–2). Retrieved from <https://osvita.ua/doc/files/news/686/68698/dimarov-anatoliy-andriyovych-prozhyty-y-rozpovisty.pdf> [in Ukrainian].
- Koliastruk, O.** (2008a). *Istoriia povsiakdenntosti yak obiekt istorichnoho doslidzhennia: istoriohrafichnyi i metodolohichni aspekty [History of everyday life as an object of historical research: historiographical and methodological aspects].* Kharkiv: Kursor [in Ukrainian].
- Koliastruk, O.** (2010). Dzherela z istorii povsiakdenntosti [Sources from the history of everyday life]. *Povoienna Ukraina: narysy sotsialnoi istorii (druha polovyna 1940-kh – seredyna 1950-kh rr.) – Postwar Ukraine: Essays on Social History (Second Half of the 1940s – Mid-1950s)* (Vol. 1 (1–2), 57–95). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Koliastruk, O.** (2011). Metodolohiia istorii povsiakdenntia [Methodology of everyday history]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii: Istorii – Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Ser.: History, 982 (44), 8–21.* Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIS_2011_982_44_3 [in Ukrainian].
- Koliastruk, O.A.** (2008b). Vykorystannia vizualnykh dzherel u vidtvorenni povsiakdenntosti [The use of visual sources in the reproduction of everyday life]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Istorii – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: History, 21, 50–53.* Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ist/2008_21/028.htm [in Ukrainian].
- Komarov, Yu.** (2006). Myt, zupynys! Ty – istorychna! (z dosvidu vykorystannia fotomaterialiv na urokakh istorii) [Moment, stop! You are historical! (from the experience of using photographs in history lessons)].

Istoriia v shkolakh Ukrainy – History in schools of Ukraine, 4, 15–19 [in Ukrainian].

- Krasyliuk, Ya.** (2015). Fotohrafii yak vazhlyve dzherelo u vidtvorenni radianskoï povsiakdennosti [Photography as an important source in the reproduction of Soviet everyday life]. *Istoriia radianskoï povsiakdennosti: na perekhrestii dzherel: zbirnyk materialiv Vseukr. nauk.-teoret. seminaru*, m. Vinnytsia, 14–15 travnia 2015 r. – *History of Soviet everyday life: at the crossroads of sources: Coll. materials All-Ukrainian scientific-theoretical seminar*, Vinnytsia, May 14–15, 2015 (pp. 87–94) [in Ukrainian].
- Marusyk, T.** (2002). *Zakhidnoukrainska humanitarna intelihentsiia: realii zhyttia ta diialnosti (40–50-ti rr.)* [Western Ukrainian humanitarian intelligentsia: realities of life and activity (40–50's)]. Chernivtsi: Ruta [in Ukrainian].
- Merezhynska, O., & Lykhota, S.** (Comps.). (2019). *Usna istoriia: problemy ta perspektyvy vykorystannia naratyvnykh dzherel v istorychnykh naukovykh doslidzhenniakh: zbirnyk materialiv seminaru metodystiv, kerivnykiv naukovykh viddilen suspilno-humanitarnoho profilu MAN Ukrainy* (m. Kyiv, 15 travnia 2019 roku) – *Oral history: problems and prospects of using narrative sources in historical scientific research: a collection of materials of the seminar of methodologists, heads of scientific departments of social and humanitarian profile of the Academy of Sciences of Ukraine* (Kyiv, May 15, 2019). Kyiv [in Ukrainian].
- Mokrohuz, O.** (2004). Navchyty «prochytuvaty» fotohrafii (z dosvidu interpretatsii vizualnykh arkhivnykh materialiv u shkilmomu kursu istorii) [Teach to "read" photos (from the experience of interpreting visual archival materials in a school history course)]. *Istoriia v shkolakh Ukrainy – History in schools of Ukraine*, 8, 27–31 [in Ukrainian].
- Navchalni prohramy dlia 5–9, 10–11 klasiv zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv (novyi standart) [Curricula for grades 5–9, 10–11 of secondary schools (new standard)]. (n.d.). *Osvita.ua* (p. 10, 12, 22). Retrieved from <http://osvita.ua/school/program/> [in Ukrainian].
- Pastushenko, T.** (2019). Usna istoriia yak naukovyi napriamok ta metodyka vykorystannia v navchalnomu protsesi [Oral history as a scientific direction and method of use in the educational process]. *Usna istoriia: problemy ta perspektyvy vykorystannia naratyvnykh dzherel v istorychnykh naukovykh doslidzhenniakh: zbirnyk materialiv seminaru metodystiv, kerivnykiv naukovykh viddilen suspilno-humanitarnoho profilu MAN Ukrainy* (m. Kyiv, 15 travnia 2019 roku) – *Oral history: problems and prospects of using narrative sources in historical*

- scientific research*: a collection of materials of the seminar of methodologists, heads of scientific departments of social and humanitarian profile of the Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, May 15, 2019) (pp. 4–11). Kyiv [in Ukrainian].
- Pometun, O.** (2002). Navchannia istorii bez prystrastei i peresudiv [Teaching history without passions and gossip]. *Istoriia v shkolakh Ukrainy – History in schools of Ukraine*, 4, 7–8 [in Ukrainian].
- Popp, R.** (2006). Misto Drohobych u pershi povoienni roky [The city of Drohobych in the first postwar years]. *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych local lore collection*, X, 458–467. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
- Popp, R.** (2014a). Povsiakdennia intelihentsii Lvova 1944–1953 rr. [Everyday life of the Lviv intelligentsia 1944–1953]. *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych local lore collection*, XVI, 384–395. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
- Popp, R.** (2014b). Nomenklatura Drohobytskoi oblasti u pershi povoienni roky (1944–1950) [Nomenclature of Drohobych region in the first postwar years (1944–1950)]. *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych local lore collection*, XVII–XVIII, 349–35. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
- Popp, R.** (2015). Ideolohichnyi vplyv na naseleattia Drohobytskoi oblasti (1944–1945 rr.) [Ideological influence on the population of Drohobych region (1944–1945)]. *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych local lore collection*, special issue II, 227–235 [in Ukrainian].
- Spohady Yermolenka Stepana, zapysala Iryna Nehura 1.04.2021 r. u Drohobychi [Memoirs of Stepan Yermolenko, recorded by Iryna Negura on April 1, 2021 in Drohobych]. (2021). *Pryvatnyi arkhiv Iryny Nehury u m. Drohobych – Private archive of Iryna Negura in Drohobych* [in Ukrainian].
- Spohady Lohyn Nadii, zapysala Svitlana Bila 1.04.2021 r. u Drohobychi [Memories Login of Hope, recorded by Svitlana Bila on April 1, 2021 in Drohobych]. (2021). *Pryvatnyi arkhiv Svitlany Biloi u m. Drohobych – Private archive of Svitlana Bila in Drohobych* [in Ukrainian].
- Udod, O.** (1999). Aksiolohichni (tsinnisnyi) pidkhid u vykladanni istorii [Axiological (value) approach in teaching history]. *Istoriia v shkolakh Ukrainy – History in schools of Ukraine*, 3, 27–30 [in Ukrainian].
- Udod, O.** (2010a). Istoriia povsiakdennosti yak providnyi napriam ukraïnskoi istoriografii [History of everyday life as a leading direction of Ukrainian historiography]. *Istoriia povsiakdennosti: teoriia ta praktyka: materialy Vseukr. nauk. konf., Pereiaslav-Khmelnytskyi, 14–15 travnia 2010 r. – History of everyday life: theory and practice: materials All-*

Ukrainian Science Conf., Pereyaslav-Khmelnysky, May 14–15, 2010 (pp. 19–23). Pereiaslav-Khmelnyskyi [in Ukrainian].

- Udod, O.** (2010b). *Istoriia povsiakdennosti: pytannia metodolohii ta istoriohrafii* [History of everyday life: questions of methodology and historiography]. *Povoienna Ukraina: narysy sotsialnoi istorii (druha polovyna 1940-kh – seredyna 1950-kh rr.) – Postwar Ukraine: Essays on Social History (Second Half of the 1940s – Mid-1950s)* (Vol. 1 (1–2), pp. 17–39). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. (Seriiia «Z istorii povsiakdennoho zhyttia v Ukraini», t. II) [in Ukrainian].
- Khtsiuk, A.** (2011). *Atlantyda. Misiatseva zemlia* [Atlantis. Lunar Earth]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Chornobryvets, S.** (1950). *Vyzvolena zemlia* [Liberated land]. Kyiv: Rad. Ukraina [in Ukrainian].
- Shliakhtych, R.** (2011). Povsiakdennia zakhidnoukraiynskoi intelihentsii povoiennoho chasu v umovakh borotby radianskoi vlady z ukraiynskym vyzvolnym rukhom [Everyday life of the Western Ukrainian intelligentsia of the postwar period in the conditions of the struggle of the Soviet power against the Ukrainian liberation movement]. *Intelihentsiia i vlada – Intelligentsia and power*, 23, 133–142 [in Ukrainian].
- Shults, B.** (2012). *Tsynamonovi kramnytsi ta vsi inshi opovidannia* [Cinnamon shops and all the other stories]. Kyiv: «A-ba-ba-ha-la-ma-ha» [in Ukrainian].

ДОДАТКИ

Додаток 1

Фото 1. *Михайло Будз (30-і рр. XX ст.)*

Фото 2. *Михайло Будз під час служби у польській армії (30-і рр. XX ст.)*

Фото 3. Михайло Будз в оточенні друзів (40-і рр. XX ст.) (у верхньому ряді справа)

Фото 4. Леся Будз (у дівочості Мацюрак) під час перебування у сиротинці для дітей, чий батьки загинули під час добування нафти у Бориславі (друга справа третьому ряді)

Фото 5. Весільна фотографія Юлії Будз з Онуфрієм Яцківим
(поч. 40-х рр. XX ст.)

Фото 6. Весільна фотографія родичів сім'ї Будз
з Дрогобицького району (40-і рр. XX ст.)

Фото 7. Надія Трапова (у дівочості Будз) з сусідськими дітьми (поч. 50-х рр. XX ст.) (крайня справа 2 ряд)

Фото 8. Траповий Василь за улюбленим заняттям (40-і рр. XX ст.)

Фото 9. *Марія Будз з донькою Надією та знайомими (поч. 50-х рр. XX ст.) (крайні справа)*

Фото 10. *Марія Будз з родичами під час відпочинку (середина 50-х рр. XX ст.) (друга зліва у другому ряді)*

Фото 11. Надія Трапова у літньому таборі відпочинку у Брюховичах (середина 50-х рр. XX ст.) (крайня зліва у верхньому ряді)

Фото 12. Перше причастя Надії Трапової (середина 50-х рр. XX ст.)

Фото 13. *Леся Будз із співробітниками міських органів влади (кінець 40-х рр. XX ст.) (крайня справа)*

Фото 14. *Леся Будз під час відпочинку (40-і рр. XX ст.)*

Фото 15. *Периотравнева демонстрація у Дрогобичі
(друга половина 50-х рр. ХХ ст.)*

Фото 16. *Надія Трапова біля рідної школи № 2
(друга половина 50-х рр. ХХ ст.) (4 ряд, третя справа)*

Фото 1. Степан Єрмоленко (по центру) з сестрами і друзями після приїзду з Бессарабії до Дрогобича. (Червень 1948 р.)

Фото 2. Сестри Степана Єрмоленка. (Кінець 1948 р.)

Фото 3. Степан Єрмоленко (крайній зліва) з родиною у дворі будинку, де мали квартиру на вул. Комсомольській (суч. вул. Данила Галицького). (Дрогобич, 1949 р.)

Фото 4. Родина Єрмоленків. Проводи Степана до армії (крайній справа у нижньому ряду). (Дрогобич, 9 травня 1951 р.)

Фото 5. Свідокія Неліна (крайня зліва) з подругами у парку культури та відпочинку на вул. Трускавецькій (після переїзду до Дрогобича з Харківщини). (Дрогобич, серпень 1948 р.)

Фото 6. Перша сімейна світлина Степана Єрмоленка і Свідокії Неліни. (Грудень 1948 р.)

Фото 7. Степан і Євдокія Єрмоленки у вихідний день в парку культури та відпочинку на вул. Трускавецькій. (Дрогобич, літо 1949 р.)

Фото 8. Євдокія Єрмоленко (ліворуч) з донькою Наталею і сестрою Степана Єрмоленка Ганною. (Дрогобич, 1951 р.)

Фото 9. Євдокія Єрмоленко (крайня ліворуч) з донькою Наталею, свекрухою і сестрою Степана Єрмоленка з сином. (Дрогобич, літо 1952 р.)

Фото 10. Сім'я Степана та Євдокії Єрмоленків (у відпустці під час служби в армії). (Дрогобич, літо 1953 р.)

Фото 11. Дочка Наталія Єрмоленко (друга зліва)
у дитячому садочку, що знаходився на території сільзаводу.
(Дрогобич, весна 1955 р.)

Фото 12. Степан Єрмоленко (ліворуч) з друзями.
(Дрогобич, грудень 1948 р.)

Фото 13. Степан Єрмоленко (ліворуч) з другом біля кафе на вул. Міцкевича (перетин суч. вулиць Шевченка і Осмомисла). (Дрогобич, 1949 р.)

Фото 14. Степан Єрмоленко (в центрі) з друзями біля пам'ятника Грюнвальдській битві поруч з костелом. (Дрогобич, липень 1949 р.)

Фото 15. Степан Єрмоленко (третій зліва у другому ряду) під час навчання на курсах мотоциклістів. (Дрогобич, травень 1948 р.)

Фото 16. Степан Єрмоленко (крайній справа) з друзями (суч. вул. Міцкевича). (Дрогобич, 1949 р.)

Фото 17. Степан Єрмоленко (праворуч) зі службовою машиною ГАЗ-67. (Дрогобич, середина 1950-х рр.)

Фото 18. Степан Єрмоленко (по центру) зі співробітниками Облкомунгоспу. 1 травня. (Дрогобич, середина 1950-х рр.)

Стаття надійшла до редакції 15.03.2021 р.